

GENUL LIRIC

- ASPECTE ȘI PROVOCĂRI-

Motto: „Îmi învățam cuvintele să iubească/le arătam inima/și nu mă lăsam până când silabele lor/nu începeau să bată./Le arătam arborii/și pe cele care nu vroiau să foșnească/ le spânzuram fără milă, de ramuri./Până la urmă, cuvintele/au trebuit să semene cu mine/și cu lumea.” Nichita Stănescu - Ars Poetica

Prof. Ioana – Angela Mureșan

Seminarul Teologic Ortodox, Cluj-Napoca

Receptarea textului liric constituie una dintre provocările cele mai solicitante atât pentru elev, cât și pentru profesor. Dificultatea profesorului constă în realizarea unui demers didactic în egală măsură accesibil, coerent, nuanțat, adecvat diverselor tipuri de texte lirice și, în primul rând, eficient. Elevii, cucerțiți de textul epic, sunt mai puțin receptivi la sonoritatea particulară a textului liric și consideră studiul acestuia drept o problemă.

Așa cum afirmă Constantin Șchiopu, în ***Metodica predării literaturii române***, interpretarea operelor poetice în procesul predării literaturii în școală este o operație destul de dificilă, dat fiind faptul că poezia, în perioade estetico-literare distincte, comportă o logică deosebită de cea a prozei. Alexandru Macedonski spunea: *Aplicați poeziei logica după care se conduce proza; poezia poate fi logică, dar nu mai e poezie. Logica poeziei este nelogică într-un mod sublim.*

Poezia este o construcție cu multiple sensuri și relații ce pot fi descifrate prin găsirea de răspunsuri la întrebări de genul: - Ce se analizează dintr-un text liric?, - Ce comunică textul liric?

În **receptarea poeziei** trebuie urmărite câteva aspecte: contactul direct al elevilor cu textul liric prin citirea expresivă a poeziei, încadrarea în specia literară, explicarea titlului, identificarea temelor și a motivelor, identificarea imaginilor artistice, a particularităților stilistice, descoperirea și comentarea cuvintelor - cheie, a câmpurilor semantice în care apar, analiza topicii și a versificației. Sub îndrumarea profesorului, elevii își însușesc cunoștințele și își formează priceperi și deprinderi intelectuale prin intermediul metodelor de învățământ care reprezintă modalități de acțiune, o succesiune de operații realizate pentru atingerea scopului propus.

În cadrul orelor de literatură, în predarea unor texte literare lirice, profesorul poate apela la o diversitate de metode didactice tradiționale și moderne, ținând cont, desigur, de posibilitățile intelectuale ale elevilor și de vârsta acestora.

Noțiunea de *gen literar* provine din latinescul „genus” (*neam, rasă, fel, mod*) și, în literatură, desemnează o clasă de opere literare care au anumite proprietăți comune. Genul literar a fost definit având ca elemente de referință relația ce se stabilește între creator și lumea înconjurătoare, precum și felul în care acesta comunică în opera respectivă idei, sentimente, atitudini.

Conceptul de gen nu este unanim acceptat astfel că, pentru francezi, termenul „genre” este sinonim adesea cu „espèce”, pentru germani termenul „gattung” denumește atât genul cât și specia iar englezii vorbesc despre „specii literare sau forme”.

În teoria literară românească s-au impus noțiunile de gen sau specie, specia fiind un aspect particular al genului, un subgen.

Genul liric, așa cum îl concepem noi astăzi, pare să fie la Platon genul expositiv, în care poetul vorbește în numele său, fără niciun alt intermediar. Tot Platon este primul care observă că poezia lirică se naște dintr-o stare de inspirație asemănătoare beției sau visului care-l smulge pe creator din propria sa natură. Platon nu folosește însă noțiunea de liric. Nici Aristotel nu vorbește despre un gen liric determinat.

Cea mai veche formă poetică este ditirambul, un text liric intonat de un cor în cinstea zeului Dionysos, și apare între secolele al VIII-lea și al VII-lea (î. Hr.). Întemeietorii liricii grecești sunt poeții Pindar, Alceu, Sappho, Anacreon, care au cultivat elegia și oda. Poeții latini (Horațiu, Ovidiu, Propertius) preiau formele liricii grecești.

Până în secolul al XVI-lea se observă o mare nesiguranță în definirea acestui gen.

Abia poeții renascentiști italieni și poeții Pleiadei franceze vor identifica poezia lirică cu oda și imnul. Boileau în *Artă poetică* vorbește despre idilă, odă, elegie, sonet, rondel, madrigal, dar nici el nu folosește noțiunea de liric. Esența poeziei lirice și a genului liric este sesizată abia în secolul al XVIII-lea de abatele Bateaux: “poezia lirică dorește să ne stârnească, prin simplul contact, pasiunile pe care le simte ea însăși. Nuanța genului liric e beția de sentimente”. (*Dicționar de termeni literari*, Ed. Academiei, p.240). Tot el consideră că “dacă celelalte specii de poezie imită acțiunea,

poezia lirică imită sentimente, aceasta este materia, obiectul ei esențial” (*Artele frumoase reduse la același principiu*”, 1746).

Unul dintre momentele cele mai importante în afirmarea lirismului îl constituie poezia trubadurilor și a truverilor secolelor al XII-lea și al XIII-lea în Franța și Germania. Acestui moment îi urmează altul, reprezentat de Renașterea italiană (*Dante, Petrarca, Michelangelo*) și engleză (*Sonetele* lui Shakespeare).

O dezvoltare excepțională cunoaște poezia lirică în romantism prin *W. Wordsworth, Coleridge, Byron, Lamartine, Hugo, Goethe, Schiller, Novalis, Horderlin, Leopardi, Eminescu*. Acesta este momentul în care lirismul atinge cea mai mare amplitudine de trăire posibilă, de la melancolie, nostalgie, disperare până la viziuni cosmice grandioase, exprimate în forme de un înalt patetism. Romantismul înseamnă pentru lirism nu doar lărgire enormă a spațiului tematic, ci și un moment de extraordinară înnoire formală. Reformele sunt la nivel de vocabular, sintaxă, arhitectură interioară a textelor, muzică ritmică.

Prin această mare revoluție romantică se prefigurează lirica modernă. Aceasta începe odată cu simbolismul, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin *E.A. Poe, Baudelaire, Rimbaud, Mallarme, Verlaine*. Poezia secolului XX adaugă lirismului noi trăsături. Conflictul dintre eu și lume devine ireductibil, limbajul poetic devine obscur și chiar ermetic, poezia își pierde unitatea și se fragmentează, poeții se orientează spre grotesc și urât ca motive ale inspirației. Sunt cultivate stările psihice negative, dezorientarea, anxietatea, spaima, dezgustul, se pune accent pe formă, limbaj, tehnică. Poezia devine închisă în sine (ermetică), muzicală, din ce în ce mai greu de înțeles. În concluzie, la modul general putem spune că orice discurs liric înseamnă: *trăire, sentiment, emoție, comunicare nemijlocită, stare interioară unică, subiectivitate, viziune, metaforă, simbol, muzicalitate, discurs la persoana I, autorefectare*.

Potrivit definiției pe care ne-o oferă ***Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române (2007)***, termenul liric înseamnă: “(în opoziție cu *epic, dramatic*; mai ales despre poezii) Care exprimă direct sentimente, stări afective personale, emoții etc.”. Din aceeași sursă aflăm că genul liric este “genul literar care include opere literare în care scriitorul nu se concentrează asupra obiectului, evenimentului, personajului etc., ci le folosește pe acestea ca pretext pentru a-și exprima direct sentimentele, stările afective, emoțiile etc.”

Dicționarul de termeni literari definește genul liric “totalitatea operelor literare în care poetul își exprimă în mod direct ideile, sentimentele, stările sufletești, folosind de regulă persoana I”.

Genul liric este, în linii generale, genul poeziei și se caracterizează prin modalitatea directă a comunicării. Poezia lirică reprezintă *cea mai subiectivă formă* de discurs literar și cea mai liberă formă de *exprimare a individualității*. Tocmai de aceea genul liric a fost identificat atât de târziu, pentru că el e dificil de cuprins în schemele unei poetici normative.

Caracteristica structurală a unei poezii lirice e aceea că în structura ei totul se subordonează unei stări esențiale emoționale: ritmul, schema metrică, rima, versurile, strofele, procedeele, temele și motivele.

Procedeele expresive evoluează în genul liric de la simplul strigăt emoțional la construcții de mare complexitate. Trăirile exprimate în poezia lirică sunt diverse. Acestea pot fi grupate în câteva mari categorii tematice: stări pure ale eului interior (bucurie, suferință, amărăciune, melancolie, nostalgie, spleen etc.), relația eului cu ceilalți oameni (singurătate, dragoste, prietenie, ură, înstrăinare), relația eului cu lumea (tema naturii, a cosmosului, a trăirilor religioase, a creației).

Analiza textului liric presupune câteva etape importante. În acest sens, R. Scholes propune trei etape de studiere a textului, ce corespund cu: 1. *lectura inocentă*: „producere de text *din (within)* text”; 2. *lectura interpretativă*: „producere de text *despre (upon)* text”; 3. *lectura critică*: „producere de text *împotriva (against)* textului”.¹

W. Gray propune și alte chei de lectură: 1. Perceperea cuvintelor; 2. Comprehensiunea, care implică comprehensiunea literară, determinarea semnificațiilor implicite și degajarea implicațiilor și sensurilor dincolo de ceea ce fac ele imediată trimitere, altfel spus „abilitatea de a citi rândurile, printre rânduri și dincolo de rânduri”; 3. Reacția față de ideile autorului și evaluarea lor (opinii critice, răspunsuri emoționale, concluzii finale); 4. Asimilarea (fuziunea informațiilor și ideilor obținute prin lectură cu cele aflate în posesia cititorului).

Ar mai fi de menționat și modelul lui Frans Rutten: 1. Percepția vizuală; 2. Semiotizarea (elementele textuale sunt investigate în calitate de „semne”, devenind unități de cod); 3. Identificarea semiotică (asocierea unei semnificații fiecărui semn recunoscut); 4. Tratamentul cognitiv al datelor rezultate din primele trei operații spre a

¹ Scholes R. (1985) *Textual Power, Literary Theory and Teaching of English*. New Haven and London, YaleUn, Press, pp. 21-29.

produce „concretizarea”, o configurație specifică de conținuturi mentale care rezultă în urma procesului de lectură.

Astfel că, pornind de la demersul teoretic de mai sus, propunem patru etape de studiere a textului liric:

1. **Pre-lectura**, unde se va reflecta asupra sensului inițial, întâlnirea cu paratextul și proiectarea sensului pornind de la titlu, subtitlu, ilustrații etc. La această etapă se pune accentul pe stratul lexico-semantic, identificarea sensurilor cuvintelor dar și sarcini de rescriere a textului liric. Ar fi vorba de o etapă de automotivare a cititorului/elevului, spre a înainta în propriul demers de decodare și a faptului că a realizat comprehensiunea anumitor elemente textuale, ce îi vor facilita accesul la semnele ale textului de comentat.

2. **Lectura explicativă**, elevul trebuie să demonstreze că a înțeles textul, dar și apreciază cele citite. Aici se va axa pe exprimarea și valorificarea reacțiilor emoționale provocate de lectură, rezultate ce pot constitui drept puncte de pornire ale interpretării textului: întâmplări, probleme considerate esențiale; sentimente provocate de textul lecturat. La aceeași etapă se propune o fragmentare logică a poeziei, cum este organizat textul – este vorba de structura compozițională (un singur tablou sau mai multe tablouri, menționăm că tabloul nu coincide întotdeauna cu strofa din text, ci extrage o singură idee poetică). Tot aici se vor elucida și elementele de versificație (lexic, prozodie, morfo-sintaxă. În cele din urmă, elevul va demonstra că în textele literare care aparțin genului liric, autorul comunică sentimente, iar eului liric este vocea prin intermediul căreia autorul își exprimă stări sufletești, idei, recurgând la diverse mijloacele artistice.

3. **Re-lectura (lectura interpretativă)**: interpretarea imaginilor artistice, se meditează asupra textului liric, stabilindu-se tema, mesajul, motivele (raportul dintre titlu-temă-mesaj). Odată ce textul este defalcat în: cuvinte, sintagme, imagini, motive, simboluri, idei, mesaje – acestea sunt interpretate, comentate, criticate, prin urmare a patra etapă este **lectura critică**. La această etapă, elevul își expune părerea argumentat vizavi de textul studiat, este vorba de niște concluzii, prin ce a impresionat lucrarea sau prin ce este deosebită de celelalte din același volum, sau de cele propuse de alți autori.

În concluzie la demersul de mai sus, la analiza unui text liric profesorul și elevul vor ține cont de următoarele etape: descifrare/decodare, receptare, interpretare și critică.

Ca profesori de limba și literatura română, avem sarcina de a-i iniția pe elevi în tainele textului liric, de a-i îndruma în descifrarea conotațiilor textului, prin raportare la

toate nivelurile lui, de a-i încuraja în exprimarea propriilor opinii și sentimente față de mesajul textului studiat. Astfel, vom educa la elevii noștri gustul și plăcerea de a citi, sensibilitatea față de textul liric, îi vom ajuta să *vibreze* la lectura unei poezii, pentru că poezia izvorăște din interiorul inimii.

BIBLIOGRAFIE

1. BRAIS, Aura, POENARU, Michiela, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Coresi, 2009.
2. CĂLINESCU, George , *Universul poeziei*, București, Editura Minerva, 1974.
3. CIOCULESCU, Ștefan , *Aspecte literare contemporane*, București, Ed. Minerva, 1973.
4. CORNEA P, *Introducere în teoria lecturii*. București, Minerva, 1988.
5. COTEANU, Ion, *Cum vorbim despre text/Analize și texte poetice*, Editura Academiei, București, 1986.
6. MANOLESCU, Nicolae , *Despre poezie*, București, Ed. Cartea Românească, 1987.
7. PARFENE, Constantin , *Teorie și analiză literară. Ghid practic*, București, Editura Științifică, 1993.
8. PETRAȘ, Irina, *Genuri și specii literare. Mic dicționar –antologie pentru elevi*, București, Editura Demiurg, 1993.
9. PETRAȘ, Irina, *Teoria literaturii*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
10. POP, Ion (coordonator), *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. I, București, E.D.P., 1998, vol. II-III-IV, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 1999- 2003.
11. SCHOLLES R. *Textual Power, Literary Theory and Teaching of English*. New Haven and London, Yale University Press, 1985